

Häverfuren

MEDLEMSSKRIFT FÖR VÄRMLANDS HEMBYGDSFÖRBUND

Nr 3/2010

Näverluren

NUMMER 3, 2010

ANSVARIG UTGIVARE

Karl-Axel Branzell
054-21 82 59

REDAKTIONSGRUPPEN

Berit Juhl
0560-10854
berit.juhl@tyfonmail.se

Peter Olausson
0533-310 24
lassevander@hotmail.com

GRAFISK FORM

KM idé/Kjell Sundström
0565-303 20
kjell@km-ide.se

FOTOGRAF

Anges när denne är känd

PRENUMERATION

Helår 100 kr

ANNONSPRISER

1/1 sida 1 500 kr
1/2 sida 750 kr
1/4 sida 380 kr
1/8 sida 190 kr

Färdiga annonser tas i mot i pdf-format
skicka till kjell@km-ide.se

PLANERADE UTGIVNINGSDATUM

Nr 3: 5 oktober
Nr 4: 14 december

MANUSSTOPP

Nr 3: 31 augusti
Nr 4: 2 november

TRYCK

RAMSTRÖMS TRYCKERI AB SUNNE

INNEHÅLL

3 Ordföranden har ordet

Karl-Axel Branzell

4 Årets slåttergubbe

Sara Bodin Olsson

Lägesrapport Järnets väg

Bengt Stjernlöf

5 Hemvändardag i Vitsand

Inga-Greta Lindblom

6 Nysättersmårten

Peter Olausson

8 Transformatorhuset på plats

Bertil Enell

9 Hus med historia

Monica Björklund

10 Ekshärads hembygdsförening

Berit Juhl & Suzanne Pedersen

12 Info från förbundet

Redaktionen

14 Säterunderhållning och hantverk på Kärnåsen

Suzanne Pedersen

15 Hembygdsföreningen i Svanskog firade 80-årsjubileum

Marianne Magnusson

16 Titta in i Arkivberget!

Peter Olausson

17 Dalby

Torleif Styffe

18 Vikingar i Värmland?

Peter Olausson

19 Om Blå-Erik och andra värmlänningar

Peter Olausson

21 Bidrag till Sveriges Officiella Statistik

Elisabeth Thorsell

23 Vem är KM idé?

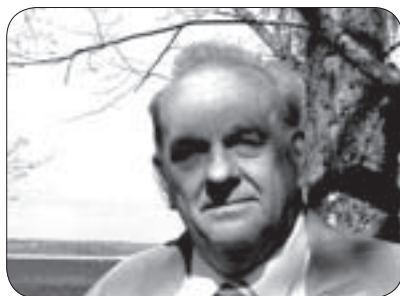
Berit Juhl

Omslaget: Åsa Edvardsson, ordförande i Vitsands hembygdsförening tillsammans med en del av bygdens framtid, fr v: Åsa Edvardsson, Moa Martinsson, Ellen Mähler och Sara Davidsson
foto Inga-Greta Lindblom

2 november är manusstopp för nummer 4. Skicka manus till kjell@km-ide.se

Ordföranden har ordet

Lördag morgon. Jag sitter vid min favoritplats vid fönstret med utsikt över sjön där bränningarna från Väneren rullar in. Det har varit gråväder sista tiden men relativt varmt.

Inom förbundet har arbetet tagit fart och vid styrelsemötet 17/8 togs många frågor upp. Bland annat ett projekt initierat av Ransäter rörande möjligheten för hembygdsrörelsen att utveckla idéer om dess framtida utveckling och där vi skall träffa Region Värmland om några dagar.

Samarbetet med släktforskningen kommer också att undersökas. Hus med historia pågår och jag besökte Lekvattnet i veckan och där var intresset stort bland de 18 deltagarna. Monica Björklund ledde kursen med bravur. Instruktionerna till Länsstyrelserna är under bearbetning efter påtryckningar från bl. a. vårt förbund.

Järnets väg utvecklar sig och Kristinehamns kommun har beslutat sig för att delta. Vi hoppas kunna bilda en förening kring projektet under hösten.

Arbetet med Sveriges Hembygdsförbunds årsstämma som vårt förbund skall arrangera de första dagarna i juni nästa år pågår, Bland annat har vi provåkt en del resor som vi skall erbjuda deltagarna. Stämman kommer att förläggas till Stadshotellet i Karlstad och kräver naturligtvis mycket arbete för styrelsen plus ett antal föreningar. Ett kongressnummer av Näverluren planeras också.

Den 22–24 oktober kommer Hembygdens dag att arrangeras i Stockholm där vi kommer att delta.

Till sist vill jag gratulera Ekshärads hembygdsförening till att man lyckats få ordning på föreningen efter allt strul i bokföringen.

När jag ser på doppingungarna som nyss lärt sig flyga tänker jag på vad någon sagt: Det är inte bara att kunna flyga, man skall kunna landa också. 🐣

Karl-Axel

POST- och BESÖKSADRESS
Värmlands Hembygdsförbund
Skutboudden
671 94 BRUNSKOG

Kansliets telefontider:
Måndag–fredag 10.00–12.00
tel. 0570-522 09
fax. 0570-523 88
Karl-Axel Branzell 0738-10 1582
kansliet@hembygdvarmland.se
www.hembygdvarmland.se

Höstmarknad i Brunskog

Sunne hembygdsgård, smeden David Myrehed

Sunne hembygdsgård, mjölnaren Lars Wennberg

Årets slåttergubbe

Sara Bodin Olsson, kulturmiljörådgivare på Länsstyrelsen

Länsstyrelsen delar i år för första gången ut det nyinstiftade priset till årets värmländska ängsbrukare, **Årets slåttergubbe**. Vi vet att en enorm insats görs i det tysta varje år av alla dem som slår och sköter om sina ängsmarker. På så sätt bevaras både stora biologiska värden och kulturhistoriska miljöer. Det personliga engagemanget hos dessa brukare är en fantastisk tillgång för länet, som vi vill uppmärksamma och uppmuntra!

Allmänheten har fått nominera sina favoriter till priset och därefter har en jury bestående av representanter från Länsstyrelsen, LRF, Hushållningssällskapet, Region Värmland, Naturskyddsföreningen och Värmlands Hembygdsförbund utsett årets segrare.

Vad är en slåttergubbe?

Namnet på priset anspelar varken på ålder eller kön hos de värmländska ängsbrukarna, utan på en av våra mest kända ängsblommor *Arnica montana*, slåttergubbe.

Edit Hellberg pristagare 2010

Den allra första att bli utsedd till årets slåttergubbe visade sig också bli en "slåttergumma", Edit Hellberg! Edits gård heter Kammesmakk och ligger i Gräsmark. Det är en gammal finngård som gått i arv i många generationer, med fantastiska ängsmarker med bl.a. fältgentianor, brudsporrar och – förstås – slåttergubbar.

Motiveringen lyder

"För att på ett förtjänstfullt sätt under många år ha skött traditionella hackslåttmarker i Värmlands län och därigenom bidragit till att bevara ängsmark och ängsbruk".

Priset består av ett diplom med en torr nålsgravyr av konstnärinnan Gertrud Samén, som skapats speciellt för årets slåttergubbe.

Gamla ängsmarker

För hundra år sedan fanns fortfarande enorma arealer blommande ängsmarker i stora delar av Värmland. I dag har nästan all gammal ängsmark antingen gjorts om till betesmark, plöjts upp till åker eller planterats igen med skog. De få traditionella ängsmarker som fortfarande finns kvar i länet är därför mycket värdefulla – ur både biologisk och kulturhistorisk synpunkt! 🌿

Landshövding Eva Eriksson överlämnade priset till Edit Hellberg.

Lägesrapport Järnets väg

Bengt Stjernlöf

Arbetet med att åskådliggöra järnhanterings historia i östra Värmland fortsätter. I juni beslutade Kristinehamns kommunstyrelse att kommunen skall delta i projektet. Inom kort kommer en förening att bildas där berörda kommuner, hembygdsföreningar och andra intresserade ingår. Lämpliga objekt skall väljas och kostnadsberäknas varefter bidrag skall sökas.

Arbeten som redan pågår är renovering av en vattenhjuldriven slaggstamp vid Storbroyttan i Filipstad samt undersökning och uppmätning av två pråmvrak vid Nässundet för att senare kunna bygga en kopia. Karl-Axel Branzell har berättat om projektet på Rotarymöten i Karlstad, Kristinehamn och Filipstad.

Värmländska Bergsmannaföreningen har kontaktats och ställer upp som samarbetspartner.

Är du intresserad av att medverka i projektet, kontakta mig eller Karl-Axel Branzell. 🌿

Hemvändardag i Vitsand

Text & foto Inga-Greta Lindblom

Idén till hemvändardagen kom från Christer Bergqvist som tog kontakt med Vitsands hembygdsförening och Vitsands idrottsförening. En arbetsgrupp bildades under våren och jobbet sattes igång.

Lördag 24 juli fylldes hembygdsgården av glada besökare i alla åldrar från några månader upp till dryga 90 år. Vi hade ingen möjlighet att räkna alla besökare men uppskattningsvis kom det 400 personer.

Några av programpunkterna

Besök av Kurre Hamrin som tillbringade många sommarlov hos mormor Jenny i Kvarnstuga, musik och sång med Ronny och Mattias Strandberg m fl. skattjakt för barnen, konstutställning med tavlor av Hans Olsson, kopia av en STCC-bil visades av Förarutveckling AB. Det fanns något för alla åldrar och intressen.

Många glada återseenden kunde vi bevittna, man kanske inte hade setts på 30–40 år. Allan Thörnevik sålde sin nya bok *Pojkminnen från landsvägskanten* för brinnande livet, han fick skrivkramp på köpet. Hantverkarna var nöjda med sin försäljning, lotterna tog slut och idrottsföreningen hade kö till serveringen hela tiden. Kort sagt en stor succé!

Ett så lyckat arrangemang med samarbete mellan föreningarna ger mycket tillbaka, fler människor får upp ögonen för vår fina hembygdsgård, vi får fler händer som kan hjälpa till med olika arbeten. Ett mycket gott samarbete med Vitsands IF gjorde hela arrangemanget möjligt. Vi återkommer med en ny Hemvändardag nästa år. 🐦

Bilderna t. h:

- 1) Kurt Hamrin, numera bosatt i Florens, åkte långt för att komma hem till Vitsand, intervjuas här av Peter Stolpe, Vitsands IF.
- 2) Kopia av Janne "Flash" Nilssons STCC-bil. Publiken fick provköra ett STCC-lopp i simulatoren inne i bilen.
- 3) Allan Thörnevik visar sin nya bok *Pojkminnen från landsvägskanten*

Nysätersmårten – en blöt men glad hembygdstillställning

Text & foto Peter Olausson

En av sommarens, och årets, stora hembygdshögtider i Västvärmland är Nysätersmårten sista lördagen i augusti. Marknaden hålls på en synnerligen genuin plats, nämligen vid de riksrunika timrade marknadsbodarna från 1700-talets senare hälft. Där har verksamheten hållit hus varje år sedan 1984, då etableringen av en nygammal marknadstradition var en gemensam satsning av hela Gillbergs härads många hembygdsföreningar under det som kallades för Hembygdens År. Eftersom folk kom i stora skaror var det bara att fortsätta. Sedan åtskilliga år är det hembygdsföreningarna i Gillberga och Långserud som håller i tåtarna tillsammans med skidklubben och fotbollföreningen i Gillberga. Man har en gemensam marknadskommitté, där var och vet sina ansvarsområden. När det väl blir marknad blir det allmän mobilisering i bygden. Det går åt drygt 200 funktionärer för att evenemanget skall fungera: folk behövs som parkeringsvakter, kålsoppekokare, lotteriförsäljare och mycket annat. Scen, tält, bord och bänkar skall lyftas på plats (och sedan återställas), högtaleri skall riggas, artister bokas och tas emot, kaffe och klengås skall serveras, sopor skall tas om hand, utställning skall byggas och visas. För en liten bygd är det en exotisk upplevelse att se hur allt förvandlas för en dag, när folk kommer i massor för att handla och roa sig vid de

blinkande och snurrande karusellerna eller lyssna på den stora gatuorgeln, spelad av paret Martin och Brigitte van Bennekom från Vargön. I många år har besöksantalet varit drygt 15 000 personer – vilket märks i Nysäter med några hundra bofasta.

En blöt marknadsgård

Visst blev det marknad också i år, som en startpunkt på höstens långa serie av värmländska marknader i Säffle, Årjäng, Filipstad, Torsby m. fl. platser. Tillställningen blev minnesvärd inte minst för morgonens och förmiddagens skyfall, som översvämmade många vägar och fyllde källare med regnvatten och fick Säfflebygden att hamna på riksnyheter. Trots allt kom det en del besökare till Nysätersmon och eftermiddagen blev så solig som den brukar en marknadsgård. Gillberga hembygdsförening visade sin utställning om kaffets historia, med exempel på de många föremål som använts i hemmen för att rosta, mala, koka och brygga de svarta bönorna. Utställningen finns normalt att se i Gillberga Hembygdsmuseum, öppet för visning året runt efter förfrågan.

Musikerna som spelade vid scenen gjorde det för glesa bänkrader när regnet var som tätast – men spelade gjorde de. Undertecknad invigde med en prolog tillsammans

Brigitte och Martin van Bennekom har underhållit vid marknaden i Nysäter varje år sedan 1984

med Erik Lindberg med näverlursfanfar. Det var vidare Arvika stadsmusikkår som var på plats tillsammans med Säfte durspelare, riksspelmannen Alf Olsson från Svanskog samt veteranerna i jazzorkestern Swing Cats, med medlemmar från Skattkärr till Slottsbron. Det svängde bra!

Nysättersmårten lever vidare

Nysättersmårten är levande historia – marknadstraditionen tog sin första dokumenterade start redan år 1756 och sandmon vid den stora gravhögen från järnåldern har förmodligen varit en given mötesplats för mycket folk under tusen år eller mer. Marknaden är också viktig idag – och inte bara som en pålitlig inkomstkälla för bygdens hembygdsföreningar och andra ideella organisationer. Det är också så att ett gemensamt bygdeevenemang knyter samman en trakt. Man arbetar med ett gemensamt mål, man samarbetar, man kämpar och har roligt ihop. Det är livsviktigt för överlevnaden med ett traditionsevenemang, för att det skall kunna finnas en attraktionskraft också ute i vår värmländska landsbygd. Även om årets upplaga blev blöt och lockade en mindre publik än normalt lever Nysättersmårten vidare. Lita på det! 🐦

Göte Söderqvist, ordförande i Gillberga Hembygdsförening, höll ordning på Nysättersmårten. En passande syssla för en tidigare kriminalkommissarie!

Solen tittade fram vid marknadsbodarna i Nysäter också i år, efter en förmiddag med skyfall

Transformatorhuset på plats

Text & foto Bertil Enell, Väse hembygdsförening

I Näverluren nr 2 år 2009 skrev jag om *En epok snart i graven*. Nu har vi flyttat det gamla transformatorhuset till vår hembygdsgränd i Väse. På den plats där huset stod tidigare fanns det i stort sett ingen möjlighet att beskåda det på närmare håll. Det var placerat 400 meter ut på en åker, som för det mesta var besädd eller plöjd och invid ett vattendrag.

Vi sökte bidrag till flyttprojektet från många olika ställen. El-distributionsföretaget Fortum som ägde transformatorhuset skänkte det till Väse hembygdsförening och bidrog dessutom med kostnaden för transporten till hembygdsgränden. Karlstads kommuns kultur- och fritidsförvaltning var också en av de större givarna. Hos dem fick vi bidrag till gjutning av den betongsöcket som huset nu står på och till den väg vi anlagt. Det tredje företaget var Stena Recycling som gjorde rent själva transformatorn. De tömde den på olja och avlägsnade vissa metaller, som koppar ur själva innanmätet. Det vi fick var ett skal på ca 200 kg, vilket var alldeles tillräckligt för vårt visningsändamål.

Vi sökte även bidrag från Länsstyrelsen i Värmlands län, som fått 555 000 kronor från *Projektet Hus med historia*. Men där var vi inte ensamma sökare och Länsstyrelsen ansåg tydligen inte att vår kulturgärning var tillräcklig i jämförelse med andra föreningars. Men där ger vi oss inte. Vi kommer att söka bidrag därifrån även kommande år, samt att vi fortsätter att söka bidrag från andra lämpliga fonder.

Förutom ett otal ideella arbetstimmar av en handfull eldsjälar så kostar anläggning av väg med dränering och grusning och byte av två sidoväggar samt all locklist inklusive nymålning många kronor.

Vi började i januari månad med att bygga en ställning runt huset. Transporten skedde sedan på det viset att vi lossgjorde transformatorhuset från de fyra betongsöcklar som det stod på, monterade av taket, för att kunna fästa laststroppar i skelettkonstruktionen, och med hjälp av en grävsopla lyfte vi ned huset och lade det på en lång traktorkärra. Transporten till hembygdsgränden skedde över en frusen, snöig men nyplögd åker, via väg 240, en sträcka på ca två km. Gissa om vi var nöjda när vi lyfte av transformatorhuset från kärran och placerade det över vårt tidigare gjorda fundament. Det passade till 100 procent både väg- och lodrätt.

Under sommarmånaderna i år har vi bytt ut två av väggarna med nya lockbräder, samt all locklist. Det blev också både nytt tak, golv och dörr. Nymålat med Falu rödfärg lyser det upp fint på vår hembygdsgränd bland alla våra andra byggnader, med danslogen, ladan och Lill-Maris hus som närmsta grannar.

Invigningen skedde på Hembygdsgrändens Dag den 1 augusti och kommunalrådet Håkan Holm i Karlstad skötte detta efter att under-tecknad inför de många besökarna berättat hur vi fick huset, vilka som medverkat både ekonomiskt och med ideellt arbete. Nu tänker vi fortsätta med dragning av luftledningar till en fiktiv elstolpe samt om möjligt komplettera huset med föremål som har anknytning till elförsörjningen på landsbygden under 1900-talet.

Välkommen till Väse Hembygdsgränd för att se närmare både ut- och invändigt på vårt nytillskott. Är vi möjligen ensamma om i vårt land att ha flyttat ett transformatorhus till en hembygdsgränd? ☺
Hör gärna av er till Bertil Enell, 054-83 47 90

Hus med historia aktiviteter på Värmländska hembygdsgårdar

Monica Björklund, Värmlands museum

Finngården Ritamäki i Lekvattnet. Foto: John-Eric Gustafsson

hUNDER HÖSTEN HAR SJUTTON Värmländska hembygdsföreningar deltagit i kursdagar med tema byggnadsvård. Lekvattnets hembygdsförening med Ritamäki finngård, Storbroyttan och Filipstads hembygdsförening samt Västra Värmlands Fornminnesförening och Sågudden har varit värdar. Kurserna har arrangerats av Värmlands Hembygdsförbund inom ramen för projektet **Hus med historia** i samarbete med Värmlands Museum och hantverkarna Mikaela Humble och Robert Lindgren.

Dagarna har gått fort med intressanta diskussioner kring problem och möjligheter och inte minst viktiga som forum för att träffa kollegor i andra föreningar.

Deltagarna själva har fått göra skadeanalyser på hembygdsgårdens byggnader. Förslagen diskuterades sedan i grupp tillsammans med hantverkare och antikvarie och här väcktes såväl aha-upplevelser som nya funderingar. Tankarna gick också snart till de egna byggnaderna

Viktiga frågor var i vilken ordning åtgärder skall prioriteras samt valet av material och teknik vid genomförandet. Vilka ställningstaganden man tar är olika från hus till hus. Är byggnaden museal, förändrad, flyttad eller en av gårdens servicebyggnader? Från vilken tid är byggnaden, vilken funktion har den haft, vilken har den nu och i framtiden?

På Ritamäki fick deltagarna även en detaljerad genomgång av den pågående restaureringen. Ett uppskattat inslag.

För att ett få långsiktig förvaltning av hembygdsgårdens byggnader och en plan över vilka åtgärder som bör genomföras årligen respektive från år till år presenterade

kursledarna ett exempel på vårdplaner som Sveriges hembygdsförbund har tagit fram. Syftet är att med hjälp av vårdplanen kunna jobba med ett kontinuerligt underhåll av byggnaderna och slippa kostsamma akuta åtgärder. Planen kan föreningarna själva ta fram men kan också ta hjälp av läns museet eller en konsult. Blanketter finns att hämta på Sveriges hembygdsförbunds hemsida www.hembygd.se

Kursledarna hoppas och tror att föreningarna fått nya infallsvinklar, verktyg och motivation till att jobba med hembygdsgårdens byggnader.

Har ni frågor kring kurserna, projektet **Hus med historia** eller ansökningar för bidrag kontakta gärna Monica Björklund, antikvarie Värmlands Museum, och adjungerad i Värmlands hembygdsförbunds styrelse, tel. 0560-162 89, monica.bjorklund@torsby.se eller Karl-Axel Branzell ordförande i Värmlands hembygdsförbund. 🐦

www.husmedhistoria.se

Hus med historia har en egen hemsida. Här kan man bland annat läsa om de gårdar som projektet stöttat i samband med restaureringar.

Under september kommer samtliga hembygdsföreningar att få information via brev från Sveriges hembygdsförbund angående nästa års ansökningsförfarande för bidrag av vård och underhåll av hembygdsgårdens byggnader inom ramen för projektet **Hus med historia**. Har ni inte fått informationen sänd till er, kontakta Sveriges hembygdsförbund! Även föreningar som inte är anslutna till Sveriges hembygdsförbund kan söka.

Midsommarfirande vid hembygdsgården i Ekshärad

Hjärpe inledde efter klockringning och psalmsång den högtidliga akten. Kyrkan var i det närmaste fullsatt och alla väntade på årets brudpar som enligt traditionen bär bygdedräkter från Ekshärad. Inger Eriksson från hembygdsgården berättar att dräkterna ibland får ändras för att de skall passa i storlek. Det blir lite pyssel varje år. Det kan även vara ett problem att hitta ett brudpar som vill gifta sig på midsommar. En vacker brudkrona hör till brudens klädsel. 2010 års brudpar hette Berndt Heydorn och Anne Pappert. Inför den stora församlingen gav de sina löften och prästen förklarade dem för man och hustru. Vacker musik spelades av Jenny Ekström kantor, Inger Johansson sång/flöjt, Gunnar Hjerdt sång/

Ekshärads hembygdsgården

Berit Juhl, foto Marianne Nordin

Verksamhetsåret 2009 hade hembygdsgården i Ekshärad 529 medlemmar. För några år sedan inträffade tråkiga händelser i föreningen. Det blev uppmärksamhet i media och dåvarande styrelsen beviljades inte ansvarsfrihet för styrelsen. Stora penningssummor försvann från föreningens kassa och det hela resulterade i en polisanmälan. Dom väntas falla under hösten 2010. Föreningen har tagit nya tag och många har stöttat verksamheten på olika sätt. Styrelsen och alla medlemmar väljer att glömma det gamla tråkiga och gå vidare och försöka reda ut affärerna och få i gång en bra verksamhet.

Ur verksamhetsberättelsen för 2009

Ekonomi

Lämnad balansräkning och vinst och förlusträkning visar att hembygdsgården nuvarande ekonomi som upprättats i enlighet med god redovisnings- och bokföringssed. Det ser mycket ljus ut nu mera, i avvaktan på ersättning, efter det att hembygdsgårdenens mål har avgjorts i tingsrätten. Det förslag som vid tidigare årsmöte gavs, att Adinas kafé och vissa byggnader

skulle försälas, vill den nuvarande styrelsen helt avfärda. Detta är med nuvarande budget över huvud taget inte aktuellt. Hembygdsgården skall bestå. Med de byggnader och inventarier som ideella krafter under lång tid samverkat och arbetat för.

Tack

Hembygdsgården styrelse tackar av hjärtat för all omtanke, all empati och omsorg om hembygdsgårdenens väl. Vi tackar för allas personliga insatser, allt ideellt arbete och sponsring samt de gåvor, som kommit föreningen till del. Det övertag av ansvar och engagemang, som nu successivt en yngre generation av Ekshäringar och boende i vår region visar gör att vi tillsammans kan se mot en ljusare, positiv framtid.

Midsommarfirande

Hembygdsgården i Ekshärad anordnar många arrangemang under året. Ett populärt och välkänt inslag är midsommarfirandet. Näverluren fanns på plats midsommarafton 25 juni 2010. Festligheterna startade i Ekshärads kyrka. Prästen Lars-Peter

gitarr, Terese Jonsson cello, Håkan Hjerdt, Åsa Enefalk, Bo Lundberg, Tomas Lindberg, Mikael Öjeborg och Claes Hallgren spelemän. Det var en mycket fin, högtidlig och stämningsfull ceremoni i kyrkan.

Utanför kyrkan väntade en hästdroska som skulle köra brudparet till hembygdsgården. Ett antal personer stod bredvid en lövad och blomsterprydd majstång. Processionen med brudpar, majstång och många midsommarfirande besökare gick genom Ekshärad till hembygdsgården. Där väntade ordförande Sven-Axel Bergstrand och flera personer från hembygdsgården. En fin portal hade byggts för brudparet. Efter talet till de nygifta var det dags för musik, lek och dans. I serveringen fanns kaffe och gott hembakat bröd. Hembygdsgårdenens försäljning av bröd är populär och ger bra tillskott till kassan.

Vädret var bra och det blev en fin midsommarfest i Ekshärad 2010. Vi önskar Ekshärads hembygdsgården lycka till i det fortsatta arbetet. Det var tråkiga händelser för några år sedan men nu kan man snart stryka ett streck över detta och gå vidare. ☺

Styrelsen i Ekshärads hembygdssförening, fr. v: Barbro Hedström vice sekreterare, Gunvor Westlund kassör, Margareta Westlund sekreterare, Cecilia Engh vice ordförande och Sven-Axel Bergstrand ordförande.

Nedanstående artikel om Ekshärads hembygdssförening är citerad ur *VärmlandsBygden*, torsdagen den 24 juni 2010

Text & foto Suzanne Pedersen

Överleva eller inte

Om föreningen skulle överleva visste man inte. Oron var stor över att man föreslogs sälja av en del av de värdefulla byggnader föreningen förfogade över, eller helt enkelt låta föreningen gå i graven. Men istället gick föreningen, ja hela bygden samman för att få föreningen på fötter igen. En ny styrelse valdes vilken tog sig an den svåra uppgiften att få föreningen på fötter.

– Bygden ställer upp för föreningen och föreningen för bygden, berättar Gunvor Westlund, nuvarande kassör i föreningen.

Investeringar

Engagemanget och entusiasmen för att hålla hembygdssföreningen vid liv är stort. Som enda samlingsplats här i Ekshärad har den ett stort värde påpekar Gunvor. Företag och privatpersoner har donerat, både pengar och materiella saker till verksamheten. Men det har också varit strama tyglar och helt ideellt arbete, berättar föreningens nuvarande ordförande Sven-Axel Bergstrand.

– Vi har hela tiden jagat kostnader samtidigt som vi har försökt bibe-

hålla, och gärna ökat intäkterna. Så till den grad att till och med en del renoveringar och investeringar varit möjliga. Bland annat har man köpt snöslunga, spisar och kompletterat glas och porslin, berättar Sven-Axel leende. Vi måste höja ribban med kvalitet på våra tillställningar och evenemang, det är ansiktet utåt för bygden.

Idag är en del av det kapital föreningen förlorat upparbetat. Tack vare människor som helt ideellt ställt upp och med lite jävlar anamma, rent sagt, kommenterar Margareta Westlund, sekreterare i föreningen.

Tre anställda

Ekshärads Hembygdssförening som bildades redan 1928, är då som nu mycket aktiv. Föreningen har tre anställda varav två av dem jobbar i ”köket” och den tredje som vaktmästare. På hembygdsgården bakas bröd så gott som dagligen. Man tar emot även tårtbeställningar och hyr ut lokalen till olika evenemang. Under våren är Mårten ett större evenemang och Valborgsmässafton firas traditionsenligt med vårsånger, vårtal och brasa. Under sommaren arrangerar

man välbesökta musikkvällar under fyra onsdagar i juli. Tre kölbullekvällar är inplanerade och naturligtvis stort midsommarfirande med lövad stång, dans, kortege med häst, vagn och brudpar.

Ser framtiden an

Framtiden för Ekshärads Hembygdssförening ser ljus ut. Arrangemangen blir hela tiden fler och fler. Ekonomin är nu ganska god och medlemsantalet stiger successivt. Idag har föreningen 529 medlemmar, berättar kassören Gunvor.

Även om man ser ljus på framtiden så har man ännu inte kunnat lägga den tråkiga historien bakom sig helt. Det rättsliga efterspelet återstår. Ännu har föreningen inte fått någon ersättning från försäkringsbolaget. Eventuell ersättning betalas ut först då dom fallit. Denna vecka ska ärendet lämnas över till åklagare. Domen, den kommer troligen under andra halvåret av 2010.

– Men tilltron till nya och gamla möjligheter, stort ideellt engagemang samt entusiasm hos aktiva ekshäringar har fått oss på fötter, säger den nya styrelsen enat. ☺

Värmlands hembygdsförbund
Skutboudden
671 94 Brunskog

Kansliets telefontider:
Måndag–fredag 10.00–12.00
tel. 0570-522 09
fax. 0570-523 88
Karl-Axel Branzell 070-330 01 56
kansliet@hembygdvarmland.se
www.hembygdvarmland.se

Carolina Svensson, försäkringskansliet

ANSVARSFÖRSÄKRINGEN

En ansvarsförsäkring ingår i grundförsäkringen som omfattar alla föreningar som är medlemmar i Sveriges Hembygdsförbund.

Ansvarsförsäkringen gäller för sak- eller personskada som funktionär eller arbetstagare i "tjänsten" orsakat tredje man.

Försäkringsbolaget utreder skadestandsfrågan, förhandlar med den skadedrabbade och utbetalar skadeståndet. Självrisken är 10 procent av basbeloppet vilket i dagsläget blir 4 200 kr.

Ansvarsförsäkringen gäller för all verksamhet föreningen bedriver men inte för skador orsakade genom åkgräsklippare, bilar, båtar, tåg och flyg. Tilläggsförsäkring såsom trafik- eller båtförsäkring behöver tecknas.

Den gäller inte heller för omfattande bygg-verksamhet. Tilläggsförsäkring för miljöansvar och byggherreförsäkring behöver här tecknas för att inte föreningen skall riskera att bli skadeståndsskyldig. I försäkringsvillkoren finns den fullständiga beskrivningen av försäkringsomfattning och undantag.

UPPDATERA FÖRSÄKRINGEN

En påminnelse om att den uppdaterade försäkringsteckningen måste göras även om ingen förändring skett.

Har ni frågor kontakta försäkringskansliet
Hembygdsförsäkringen
Östra Långgatan 30A, 432 41 Varberg
hembygdvarsakringen@hembygd.se 0200-22 00 55

IT

Medlemsadministration med e-handel, fakturerings- och utskickshantering och automatisk inbetalningsavräkning är årets stora IT-händelse.

Sveriges Hembygdsförbund jobbar högintensivt i det dolda med att ta fram IT-verktyg för att underlätta administration och kommunikation för hela rörelsen. I ett första steg ska kärnsystemet tas fram som kan sägas bli hjärtat i en total IT-lösning.

Systemet byggs modulvis upp och kommer senare att kompletteras med fler delar för olika uppgifter.

Ny webb

Under 2010 undersöker vi behov, målgrupper, analyserar flöden och kravställer funktioner för att under första delen av 2011 hitta en leverantör av den nya webbpubliceringssystemet. Detta kommer att ersätta dagens **PIA-system**.

Webblösningen kommer fungera som en länk mellan kärnsystemet och internet där vissa delar, funktioner och data blir accessbart. Tanken med nya webblösningen är att bejaka "underifrån och upp"-perspektivet och bättre nyttja det material som förs in i systemet.

Digitalisering

Arbetet med att digitalisera föreningsarkiven fortskrider och vår samarbetspart Bygdeband utvecklar sitt verktyg kontinuerligt. Den nya webblösningen planerar vi att sömlöst knyta samman med Bygdeband så det material som den egna föreningen lagt in på Bygdeband blir lättåtkomligt och överskådligt med möjlighet att publicera valfria delar på webben.

Online-Video och bildkomprimering

SHF jobbar inte bara med att ta fram nya verktyg utan supportar också dagens system. Under det gångna året har nya, *enkla manualer tagits fram för dagens PIA system*, informationsmaterial och avtal finns nu också tillgängliga på hemsidan.

För de som inte är van med bildbehandlingsprogram finns ett verktyg för bildkrympning direkt på vår hemsida (ingen installation). Slutligen har vi producerat flertalet instruktionsvideos som komplement till de skriftliga manualerna.

Utöver detta supportar vi även via telefon och företrädevis på e-post – allehanda IT-relaterade frågor.

Ansvarig för IT, Mikael Jonsson
tel 08-441 54 82
mikael.jonsson@hembygd.se

Vill du veta mer?

Nyheter om aktuell IT-utvecklingen finner du på SHF:s plattform för IT-frågor: <http://tussilago.it/>
Plattformen har stöd för RSS-flöden och kommentarer

Från Riksstämman i Skara

Peter Johansson, redaktör för *Bygd och Natur*

En enhällig riksstämma omvalde Birger Svanström till förbundsordförande. Riksstämmans 86 regionala ombud hade att ta ställning till sju motioner.

Motionerna

- Riksstämman beslutade att SHF gör en uppvaktning hos Sveriges Kommuner och Landsting för att uppmärksamma de regionala och landstingskommunala anslagsgivarna på behovet av konsulenttjänster. Motionen inlämnad av Bohusläns hembygdsförbund.
- Riksstämman gav förbundsstyrelsen i uppdrag att utarbeta en IT-strategi dels för hembygdsrörelsen. Motionär: Stockholms läns hembygdsförbund. Heimbygdas motion om att ta fram ett centralt bankavtal avsågs av stämman.
- På förslag av Norrbottens Hembygdsförbund beslutade riksstämman att SHF ska väcka intresse för sinnenas betydelse i hembygdsrörelsen.
- På förslag av Jönköpings läns hembygdsförbund beslutade stämman att SHF arbetar för att få nya funktionärer till föreningarnas styrelser.
- SHF får i uppdrag att inom arbetet som pågår med medlemsregister undersöka möjligheten att erbjuda medlemsföreningarna medlemskort och förtryckta informationsblad med inbetalningskort. Motionär: Hembygdsrådet på södra Öland.
- SHF ska utarbeta ett kortfattat stadgeförslag för föreningar med rekommendation om att inleda stadgarna med SHF:s grundsyn. Motionär Kronobergs läns hembygdsförbund.
- Styrelsens förslag till stadgeändringar återremitterades av riksstämman. Förslaget gick ut på att skapa tydligare regler för medlemskap i organisationen.

Karlstad 2011

Värd för riksstämman 2011 den 2 till 4 juni är Värmlands hembygdsförbund. Värmlands ordförande Karl-Axel Branzell avslutade stämman i Skara med att bjuda in deltagarna till Karlstad nästa år.

En av fyra som sökte fick pengar 130 föreningar får bidrag från *Hus med historia*

Peter Johansson, redaktör för *Bygd och Natur*

h
hus med historia

Konkurrensen om bidraget *Hus med historia* var hård; nästan 500 ansökningar kom in till länsstyrelserna, på sammanlagt nära 100 miljoner kronor. 130 föreningar får dela på årets pott.

2010 var första året för *Hus med historia* och den nuvarande regeringen har utlovat en fortsättning för 2011 då lika mycket pengar ska delas ut. Alla hembygdsföreningar kommer att

kunna söka bidrag igen. SHF arbetar för att ansökningsförfarandet nästa år ska förenklas och att hembygdsföreningarna ska få längre tid på sig.

Om ni i föreningen är det minsta osäkra på eller har frågor om hur er ansökan för 2011 ska utformas är bör ni absolut kontakta SHF:s kansli för att få råd och stöd. Information om nästa ansökningsomgång kommer efter sommaren i ett särskilt utskick till föreningen.

– Redan nu har projektet fått positiva effekter, med ökad samverkan mellan hembygdsrörelsen och den offentliga kulturmiljövården, som länsstyrelser och läns museer, säger Birger Svanström, SHF:s ordförande.

I sommar och under hösten kommer byggnadsvårdsarbeten att pågå i hembygdsgårdar över hela landet och informationsinsatser av skilda slag sker i samband med vården. SHF kommer att bistå hembygdsföreningar och regionala hembygdsförbund med stöd och rådgivning i frågor om turism och tillgänglighet i bred bemärkelse. De regionala hembygdsförbunden får i år ett sammanlagt bidrag på 1 miljon kronor som kommer att användas till att lyfta fram föreningarnas arbete och stärka projektet lokalt och regionalt.

– Bidraget till de regionala hembygdsförbunden tror vi har betydelse för genomslaget av *Hus med historia*. Särskilt viktigt är det där hembygdsförbundet saknar administrativa resurser eller hembygdskonsulent, säger Jan Nordwall, SHF:s generalsekreterare.

Nationell konferens i oktober

SHF arrangerar en nationell konferens i *Hus med historia* den 22 oktober 2010. Målet med konferensen är att visa den offentliga kulturmiljövården hembygdsgårdarnas och det lokala kulturarvets betydelse och att diskutera hur hembygdsgårdarnas värden långsiktigt kan bevaras och utvecklas. Konferensen hålls på Skansen i Stockholm. Representanter för regionala hembygdsförbund och hembygdsföreningar är välkomna att delta. Information om anmälan kommer att finnas i nästa nummer av *Bygd och Natur* och på www.hembygd.se.

Säterunderhållning och hantverk på Kärnåsen

Klar-Hälja tar oss tillbaka 100 år i tiden

Text & foto Suzanne Pedersen. LAKENE (VärmlandsBygden)

För 40:e året arrangeras Klar-Hälja vid hembygdsgården i Kärnåsen. Här får man uppleva vardag och fest under 1800-talets Värmland. På onsdagen 14 juli fick besökarna höra CajsaStina Åkerström sjunga visor från Fred Åkerström till Taube. Säterkullorna berättade om det hårda livet på sätern och många av bygdens hantverkare var på plats.

Kärnåsen ligger väster om Råda alldeles intill Klarälven. Det är en vacker plats med många gamla byggnader. I hagarna går djuren lugnt och betar. Milan ligger nere vid vattnet och där kolas det under hela veckan som Klar-Hälja håller på. Överallt sitter hantverkare och jobbar med sina alster. Det är allt från flätade korgar, målningar och keramik till smide och sömnad. De be-

rättar mer än gärna om sitt arbete och säljer också sina saker här.

Visor av nationalpoeter

Vid utomhusscenen är bänkarna nästintill fulla. CajsaStina Åkerström sjunger visor skrivna av bland annat sin far Fred Åkerström, Gustaf Fröding, Evert Taube och Cornelis Vreeswijk. Några egna alster förstås och så lite schlager i form av *Lyckliga gatan* får hon också med i repertoaren. CajsaStina är en duktig vissångerska och miljön vid Kärnåsen är som klippt och skuren för visorna. Att solen står högt på himlen gör njutningen än större. När hon sjungit klart applåderar publiken länge. De vill höra mer och hon avslutar då med den vackra sången *Av längtan till dej*.

Hårt liv för säterkullorna

Nere vid Sätervallen tillverkar säterkullorna smör och söstost. De berättar om det hårda livet med mycket jobb och tidiga mornar och sena kvällar. På somrarna tar de med sig boskapen ut till sätrarna. Där tillverkar säterkullorna olika produkter av mjölken de får. Säterkullan Matilda är duktig på att göra smör och hon sitter vid smörkärnan när hon berättar hur det går till.

– Man tar en skvätt grädde och arbetar den tills det blir en klick smör, säger hon med ett skratt. Smöret måste tvättas och saltas innan det är helt färdigt, förklarar hon vidare. När smöret tvättas pressar man ut resten av kärnmjölken. Ungefär åtta gånger säger Matilda att hon tvättar smöret med vatten innan det är klart.

Säterkullorna Sandra, Martina och Matilda berättar hur de har det ute vid sätern och vilka sysslor som kallar

Cajsastina Åkerström

Bredvid Matilda sitter säterkullan Sandra. Hon gör inte smör utan sötost, "Säterns guld" som det också kallas. Sötost påminner om mesost men är grynigare i konsistensen. De som vill får gärna smaka. Kullorna säljer också det smör och den ost de tillverkar vid Sätervallen.

Kyrkvaktmästare underhåller

Leif Johansson är till vardags kyrkvaktmästare i Frykerud men håller också på med stå-upp-komik. I år besöker han Klar-Hälja. Han lockar till många skratt när han imiterar Julia Cesar och stjärnan Zarah Leander. Han sjunger och berättar historier, några mindre rumsrena än andra, nere vid scenen vid Sätervallen.

Värmlandskrumelurerna kan de också. Tre glada spelmän från norra Värmland som för dagen bara är två. Den tredje är tydligen och seglar, – som han brukar, säger de andra två skämtsamt. De spelar och sjunger visor av bland annat Calle Jularbo. En och annan rolig historia drar de också. Skrattmuskulerna får sig en rejäl omgång denna onsdag på Kärnåsen.

Klar-Hälja är en aktivitetsvecka där man får uppleva självhushållningens tid. Varje dag är det underhållning och olika aktiviteter. På området finns flera museer där man kan se föremål från förr. 🐦

Hembygdsföreningen i Svanskog firade 80-årsjubileum

Marianne Magnusson, foto Åke Nordin

Hembygdsföreningen bildades den 6 juli 1930 i Svanskogs kyrka. 6.15 e.m. anlände förste sekreteraren i Värmlands hembygdsförbund professor Helge Kjellin från Karlstad. Han hade hämtats med automobil i Värmlands Nysäter. Man sjöng psalm 634 *Bevara Gud vårt fosterland* och allt var mycket högtidligt.

Den 1 januari 1936 inköptes en bit mark som ligger vackert belägen i Södra Skarbol. Nu hade föreningen hittat lämplig mark för det gamla hus, som redan var inköpt och som skulle bli Svanskogs hembygdsgård.

Idag finns följande byggnader återuppförda vid Svanskogs hembygdsgård:

Mangårdsbyggnad från Hallanda

Härbre från Hallanda

Handelsbod från Hallanda

Skomakeri från Södra Skarbol

Loge från Tydje stom i Dalsland

Gårdssmedja från Leverheden

Dessutom har en dansbana och en vagnsbod nyuppförts.

Högtidligt 80-årsfirande 14:de augusti

Ordföranden Lena Weslien hälsade alla välkomna. Irene Ekberg höll högtidstallet. Så spelade riksspeleman Alf Olsson och Sanna Blomqvist. Många besökande lämnade gåvor som tacksamt togs emot. Därefter blev det mera musikdenna gång av musikgruppen Ödebyns Sommarorkester. Därefter serverades kaffe och tårta under synnerligen gemytliga former i mycket vackert väder och till orkesterns musik.

På manbyggnadens övervåning fanns sedan tillfälle att titta på en videospelning *Kavalkad från föreningens verksamhet 1988*. Nu ser vi framåt till nästa jubileum med alla infödda och inflyttade som räknar Svanskog som sin hembygd och många gäster. 🐦

Ordföranden Lena Weslien mottar gåva från Svanskogs föreläsningsförening, herrar Rune Wählander, Ingemar Nygren och Sigge Magnusson. I bakgrunden Iris Hammarström i svanskogsdräkten.

Titta in i Arkivberget!

Peter Olausson

Arkivens Dag är ett arrangemang som hunnit få några år på nacken nu – men som kanske ändå inte är så allmänt känt. Näverlurens läsekrets är ovanligt kunnig om det mesta, men några rader om det som komma skall kan kanske ändå vara på sin plats i det här sammanhanget. Arkivens Dag är ett sätt att genom att ha årsvis ha öppet vid ett och samma tillfälle uppmärksamma det stora skriftliga kulturarv, som finns i våra arkiv runt om i landet – och runt om i Värmland. Varje kommun har sitt eget arkiv, med handlingar från såväl nutida som tidigare kommuner, allt från det att kommunerna kom till som begrepp under 1860-talet. I många fall är kommunarkiven också förvaringsplats för handlingar från nerlagda företag eller föreningar i en bygd, eller för samlingar som bragts samman av någon hembygdsforskare i orten. För en hembygdsförening som är i färd med att göra en utställning eller få ihop en skrift om trakten är ett besök vid kommunarkivet naturligtvis oundgängligt. Detsamma gäller för skolorna, när eleverna skall göra arbeta om sin hembygd.

Värmlandsarkiv

Sedan har Värmland den lyckliga situationen att dessutom ha ett flertal större arkivinstitutioner, som täcker hela Värmland med sitt material och sin verksamhet. De flesta av dessa är sambor i Arkivcentrum i Karlstad (granne med Centralsjukhuset). Där hittar man Värmlandsarkiv – 40 år i år – som är landsarkiv för Värmlands län men dessutom ett av landets största arkiv för företagshistoria. Utöver kyrkböcker och arkiv från statliga myndigheter som skolor, domstolar, länsstyrelsen m m finns här också tusentals hyllmeter med handlingar från Värmlands gamla järnbruk och från en rad andra industrier och näringsverksamheter: glasbruk, pappersbruk, handelsbodas m. m. Här finns massor med handlingar ända från 1600-talet (och framåt) – och lite som är betydligt äldre än så.

Landstingsarkivet

Landstingsarkivet finns också i samma byggnad. De ansvarar för hela hälso- och sjukvårdens värmländska historia. Visste du att det går att hitta uppgifter om i princip varje länsbo som besökt Karlstads lasarett från 1700-talets slutår och framåt? Jo, det går eftersom journalerna (och deras föregångare) i de flesta fall är bevarade. Givetvis rådet sträng sekretess när det gäller materialet som är yngre än 70 år, men för äldre tider kan vem som helst få tillgång till de flesta handlingarna.

Folkrorelsearkivet och Karlstads kommunarkiv

Folkrorelsernas arkiv för Värmland är också en part i samarbetet kring Arkivcentrum. Det är landets äldsta folkrorelsearkiv som kom att omfatta ett helt län och har haft en god tid på sig från 1949 och framåt att samla in arkivalier från levande och ”döda” föreningar av alla möjliga slag. De äldsta föreningarna härstammar – generellt sett – från väckelsen i mitten av 1800-talet. Här finns dock av vissa skäl också många mycket äldre handlingar, som inte

heller alltid har så mycket med föreningar att göra. Eller vad sägs om kung Magnus Erikssons lagbok i en edition från 1400-talet, för att nu ta ett maffigt exempel? Även handlingarna från Karlstads kommunarkiv kan man få tillgång till via Arkivcentrum.

Sverige Amerika Centret

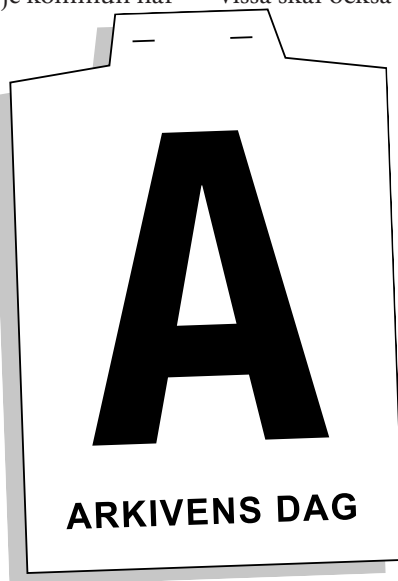
Emigrantregistret låg tidigare också i Arkivcentrum, men finns numer i Residenset och har bytt namn till Sverige Amerika Centret. De har ett fantastiskt material kring människor som lämnade Värmland för andra livsbanor från mitten av 1800-talet och framåt. De flesta av dessa kom, som läsekretsen vet, till

Amerika. För den som vill veta något om den egna bygdens emigranter går det alldeles utmärkt att vända sig till Sverige Amerika Centret för att få hjälp.

Årets Arkivens Dag

Årets Arkivens Dag blir lite speciell för de samverkande institutionerna i Arkivcentrum. Mycket av arkivskatterna finns inte i huset utan måste rekvireras för forskarnas räkning från de stora magasinerna ute på Zakrisdalsområdet. Det rör sig om utrymmen nere i själva berget som tagits i bruk för arkivändamål. Som privatperson har man inte tillgång till magasinerna. Under årets **Arkivens Dag lördag 13 november** blir det dock möjlighet till just detta under tiden 11–15. Dagen har därför fått rubriken **Titta in i Arkivberget**. Här blir det guidade visningar, här kommer det att finnas en utställning med godbitar ur bestånden, här kan man fika, här kommer man att kunna träffa kunniga arkivmän och -kvinnor, ivriga att svara på alla frågor som nu besökarna kan komma på. Arkivinstitutionerna får också hjälp under dagen av de aktiva medlemmarna i Värmlands Släktforskarförening.

Det blir naturligtvis en del information om evenemanget i dagspressen när det närmar sig. Men nu vet du som är läsare av Näverluren att det är något på gång! Pricka in dagen i almanackan! ☺

Dalby

Text & foto Torleif Styffe

I nästan hela mitt liv har jag räknat mig som Dalbybo. Jag har Dalbymålet som mitt modersmål, jag har gett ut skrifter som behandlar min hembygd Dalby och sörjer nu över att det inte längre finns något Dalby. Må vara att namnet finns kvar i pappersformat och i folks minnen och tankar, men rent fysiskt finns inte Dalby längre, åtminstone inte mitt Dalby, här i Värmland (förresten, finns det något Värmland om fem år?).

När man har talat om Dalby har det gällt en hel bygd, tidigare en socken, en kommun, ett pastorat, en församling, men nu finns inget kvar som formellt kallas Dalby. I byn Långav står namnet Dalby på vägs skyltar, men detta beror på att Dalby kyrka finns där, vilket har lett till missförståndet att byn Långav skulle heta Dalby. Visst är det ironiskt – den enda plats som i dag är skyltad som Dalby är felskyldad.

Den gamla socknen Dalby gick över i kommunen med samma namn som gick upp i Finnskoga-Dalby kommun som gick upp i Torsby kommun. Det tidigare pastoratet Dalby har upphört, och nu senast, vid årsskiftet 2009–2010 försvann Dalby församling in i anonymiteten i "Övre Älvdals församling". Ett tusenårigt namn behövs inte längre.

Jag känner att min identitet är i gungning. Vad för slags -bo är jag nu? Hur beskriver man nu sin geografiska tillhörighet om man blir tillfrågad? Jag känner mig fortfarande som Dalbybo, som boende mellan älvarna Tåsan och Femtan, och aldrig skulle jag komma på tanken att kalla mig Övre Älvdalsbo.

Är det över huvud taget möjligt att längre bo i Dalby? Det som de världsliga myndigheterna inte helt lyckats utplåna har de kyrkliga beslutsfattarna fullbordat. Inte ens postadressen Värmlands Dalby finns längre annat än som stämplrar på gamla brev.

Ursprunget till namnet är lätt att förstå. Det är förstås läget i Klarälvdalen som ligger bakom. Lars Bäckvall, den kände hembygdsforskaren, menar att det är området runt Vingängsjön, snarast norr om sjön, som först kallades Dalby. Där var ett tidigt centrum, och där låg den först

kända kyrkan i dalen, kanske den tidigaste i Värmland. Där möttes färdvägarna från öst, väst, norr och söder och där fanns älven med all trafik. Där växte byn upp och namnet utvidgades så småningom till att gälla ett större område, en socken.

Här är vi nere i medeltid och Bäckvall beskriver: "I Dalbyn byggdes kyrka. Kyrkan fick namn av stället där hon byggdes, och socknen fick namn efter kyrkan; och på så sätt uppkom namnet Dalby socken."

Men hur definierar vi nu Dalby, som varken är socken, kommun, församling, pastorat eller by? Hur förklarar vi för kommande släkten ord som Dalbydräkt, Dalbytröja, Dalbyvante och liknande? Hur ska folk som läser "Dalby i gamla tider" och "Dalbybor berättar" veta exakt vilket område det gäller? Inte tänkte vi som utgivare på att rita in församlingsgränserna för att gardera oss mot att Dalby snart inte skulle finnas.

I den nya Övre Älvdals församling ingår förutom Dalby även Norra Ny, Nyskoga, Norra Finnskoga och Södra Finnskoga tidigare församlingar. Dessa namn är på samma vis utdöende. Inget av namnen beskriver längre en församling eller kommun

och inte heller några byar. Kyrkbyarna heter Stöllet, Flatåsen, Höljes och Bograngen/Djäkneliden.

Vad pastoraten beträffar kan vi lämna dessa därhän eftersom de inte har någon relevans i det vardagliga språkbruket. Jag kan nöja mig med att konstatera att indelningen har växlat genom åren, och att det egentligen är mycket viktigare hur församlingarna har sett ut och benämnts. Det är församlingarna med sina kyrkor som nämns i dagligt tal och som har en praktisk innebörd för gemene man. I dag talar vi om ett enförsamlingspastorat, i de fall då pastorat och församling sammanfaller.

Dalby och Norra Ny har sedan gammal tid varit egna socknar, och till Dalby storsocken hörde de två nordliga finnskogaförsamlingarna fram tills de 1830 blev utbrutna. Nyskoga var en del av Norra Ny fram till 1927 då Nyskoga bildade egen församling. Sedan slogs de två samman 2002, och från 2010 är alltsammans alltså Övre Älvdals församling.

Hur många har tänkt på vad denna förändring innebär? Vad händer med nordvärmlänningarnas identitet? Vad kallas vi nu? Var bor vi? Kan vi få våra namn tillbaka? 🐣

Vikingar i Värmland?

Peter Olausson, foto Sofie Borck Janeheim

Frågan om det har funnits vikingar i Värmland kommer upp då och då, åtminstone i de sammanhang där undertecknad vistas. Man kan svara lite olika på det spørsmålet beroende på vad man egentligen menar med begreppet viking. Nej, så mycket av plundrande flottor lär inte ha utgått från vårt landskap för så där en tusen år sedan, i alla fall inte med sikte på rika byten så långt bort som i England, Irland eller Frankrike. Värmland var, förstås, ett skogrikt inlandsområde, då som nu, utan direkt kontakt med det stora havet. Skulle man försöka plundra fick man väl nöja sig med Västergötland, men det är väl inte fy skam det heller.

Däremot bodde det givetvis fullt med folk också i Värmland under vikingatiden, något som såväl gravfynd som en rik flora av ortnamn med sådan ålder bär vittne om. Varnum, Ölme, Herresta, Återslöp, Segerstad, Tingvalla, Säffle, Rottneros och många andra kända värmländska ortnamn har en smak av järnålder: folk har bott i våra bygder länge, länge och inte minst under vikingatiden, ca 800–1100 e Kr. Värmland nämns till

och med några enstaka gånger i de isländska sagorna och inte bara i samband med att den norska kungaätten förknippas med den gamla Ynglingaätten i Uppsala via just Värmland – det blir Olof trätälja, den landsflyktige uppsalabon som blir Värmlands kung, som får ståta som förbindelänken. Sonen Harald vitben blev kung på norska sidan, uppe vid trakten av Kongsvinger, och stamfar till en mängd storheter, inklusive dagens kung Harald V. Värmland är också skådeplats för några dråpliga äventyr som en av de stora hjältarna i de isländska sagorna får vara med om. Det gäller Egil Skallagrimsson, som for till vårt landskap för att hämta hem skatten till den norske kungen, en skatt som ingen lyckats kräva ut på många år i dessa farliga bygder för främlingar. Egil lyckades förstås efter mycket om och men där både trolldom och list var viktiga ingredienser. Det är en saga väl värd att läsa än idag!

Frågan om det finns vikingar i Värmland idag är desto lättare att besvara. Det är klart det gör! Dansbandet Vikingarna förstås – men de är väl

Varning för Harald Snedskägg (alias Johan Johansson)!

nedlagda? I Nysäter ligger däremot alldeles säkert Värmlands Vikinga-center med utställningar och annat och strax bredvid finns vikingabyn Gladhem, där det sommartid är liv och rusch. Eldarna hålls vid liv i kokhuset Oshem, det hörs slag mot städet i smedjan och nere vid Byälven ligger vikingaskeppet Glad av Gillberga och speglar sig i vattnet. Skeppet, invigt 1998, har varit med om många långväga seglatser och vikingarna i Föreningen Vikingaleden har mycket att berätta för den som vill lyssna. Lägren har slagits upp i både Danmark och Norge och till och med i det avlägsna Canada. I år har man mest hållit sig på hemmaplan och rott med besökare. Den stora händelsen på plats var Värmlands Vikingating, då hela trakten fylldes med hantverkare, handelsmän, gycklare, lekare och riddare – de senare från föreningen S:t Nicolai, som man har ett gott samarbete med. Hövdingen Orm vigdes efter alla vikingatida regler med sin Della. Vid tinget invigdes också Gladhems runsten, knackad av besökande Jon runristare från Agder i Norge. Den står nu stor och ståtlig vid kanten av Kung Sorgs stora hög.

För den som är intresserad av att göra en tidsresa och bekanta sig med en annan slags hembygdskultur är det bara att ta kontakt med Föreningen Vikingaleden. Det mesta kan ordnas. Och nästa år blir det nya nappatag på lekvalLEN i Gladhem och nya eldar att tända, kring vilka de som vill höra sagor kan samlas. 🐉

Riddarna från S:t Nicolai gille var ett färgstarkt inslag vid årets vikingating i Nysäter

Om Blå-Erik och andra värmlänningar i arkiv och traditioner

Peter Olausson

När man studerar den egna bygdens historia är det givetvis bygdens människor som står i fokus: de som byggde och brukade, de som skapade odlingslandskapet som vi lever i idag och de som i nöd och lust varit våra företrädare på hembygdens lilla vrå av jorden. Den som ger sig i kast med kyrkböcker, bouppteckningar och andra handlingar kan få en rik skörd av kunskap om folk ända tillbaks till 1500-talet. Det är dock ganska sällan som de enskilda personligheterna träder fram ur raddorna av namn, årtal, yrken och bostadsorter. Fram till senare delen av 1800-talet var majoriteten av vanligt folk inte skrivkunniga – om än de kunde läsa. Det betyder att brev, dagböcker och annat i arkivalieväg som kunde vittna om karaktärsegenskaper och livsföring är något mycket ovanligt ur allmogeled. I Nordiska museets inventering av s.k. allmogedagböcker, gjord 1992, noteras endast 15 sådana med ursprung i Värmland, detta under perioden 1789–1929. ¹ Även om den inventeringen säkert inte på långa vägar är fullständig visar den på en relativ fattigdom på bevarade källor som ”vanligt folk” varit upphovsmän (och – kvinnor) till. Privata brev finns det förstås fler av, men också de är för få för en kunskapsförande eftervärlds önskemål och behov.

Dödsrunor, personalier och nekrologer

Man blir därför extra glad när man någon gång stöter på levnadsbeskrivningar för män och kvinnor bland bönder, torpare, hantverkare, tjänstefolk och annat vanligt folk. Det är framförallt prästerna man har att lita på i de fallen. Dessa kunde – under vissa tider, i vissa bygder – göra korta sammanfattningar av människors levnadslopp i samband med att församlingsbornas dödsfall noterades i

död- och begravningsböckerna. För Värmlands del finns sådana notiser framförallt för följande socknar och år: Köla (ca 1690–1730), Alster (ca 1720–1723), Övre Ullerud (ca 1744 – början av 1800-talet), Väse (i mitten av 1700-talet) och Borgvik (under 1700-talets slut). ² Till det kommer att prästerna kunde författa s. k. personalier som en del av sina begravningstal. Dessa är i fåtaliga fall bevarade, bl. a. i en mindre samling som idag förvaras vid Värmlandsarkiv. ³ När tidningarna kom att bli allmänt spridda under 1800-talet kom nekrologerna snart att bilda en egen avdelning, som också kan ge en hel del för den som är intresserad av hembygdens personhistoria.

Isak Stakes dagbok

En senare tiders präst med stort personhistoriskt intresse var Isak Stake (1864–1945), verksam som komminister och sedermera kyrkoherde framförallt i Värmskog och Lysvik fram till pensioneringen 1938. Berith Sande har berättat om honom i en artikel med titeln *Patriot i prästkappa*, som skildrar hans stora engagemang i unionsfrågan 1905 – Stake var en nationalist, som ivrade för krig mot ”upprorsmännen” i Norge och själv anordnade gammaldags opinionsmöten på kyrkbacken i Värmskog efter söndagsgudstjänsterna. ⁴ Han förde en dagbok med den högravande titeln *Diarium Comministri Werm-skog*, som innehåller hans noteringar om politiska frågor men också, och framförallt, om vardagen och vardagens människor i Värmskogsbygden; dagboken förvaras tillsammans med annat lokalhistoriskt intressant material i Isak Stakes eget arkiv vid Folkrorelsernas arkiv för Värmland. I dagboken skildrar Stake ganska ofta enskilda människor i bygden, både under deras levnad och när de gått

bort. Som ett exempel på hur det kan låta skall jag här återge hans text för den 6 december 1904.

Bonden Erik Anderssons levnadshistoria

Texten avser odalmannen och förre nämndemannen Erik Andersson på gården Sydstuga i Vegerbol, som avlidit samma morgon, 90 år gammal. Om honom har Stake en hel del att säga och eftersom han skriver för eget bruk blandar han friskt mellan positiva och negativa omdömen.

– När jag på hemresan kom till smeden Andreas fick jag höra, att gamle nämndemannen Erik Andersson i Vegerbol samma dags morgon aflidit. Han hade den sista tiden erhållit mat och skötsel från Jonserud, der hustrun Hilda åtagit sig honom. Hon hade emellertid sagt ifrån, att hon icke kunde fortsätta dermed längre än till och med måndagen den 5 dec. Det skulle icke heller mer behövas. När hon på måndagskväll var hos honom, hade hon väl lofvat ännu en tid se om honom, och han hade sagt till henne, att hon icke behöfde komma tidigt dagen derpå. När hon vid 8-tiden tisdagens morgon kom in på hans kammare, fann hon honom lig-gande tvärs öfver sängen med hufvudet i händerna. Han var då död, men ännu icke kall. Den rikaste mannen i hela trakten fick kämpa sin sista strid ensam, ehuru hans egen son bodde i samma hus.

”Rike Nämman”, som han allmänt kallades, var en typ för en utgående generation bondemän. Från fattig dräng hade han genom en otrolig arbetsamhet och stor sparsamhet arbetat sig fram till rikedom. Sjelf af hårdt virke fordrade han mycket af både sig sjelf och andra och kunde alls icke foga sig i nyare tiders vekligare och yppigare lefnadssätt. Derfor kunde han ej heller komma öfverens

forts. nästa sida

med sina egna barn, och det var ej godt för någon, som stod i beroende af honom, att vara honom till lags. Han fann nutidens menniskor hvarken så flitiga och ihärdiga i arbetet eller så måna äfven i småsaker, som han ansåg rätt. Derfor reste hans barn ifrån honom och ofta bytte han om brukare. Sjelf frisk in i sena ålderdomen (han var vid sin död öfver 90 år) fordrade han af alla lika raskhet och duglighet. Hans hufvudfel, såsom många äldre bönders, var en från barndomen invand allt för stor kärlek till penningar och öfriga jordiska ting. För öfvrigt saknade han ingalunda sina goda sidor. Utom den naturliga begåfvningen af ett skarpt hufvud och godt minne, särskilt beträffande verldsliga saker, visade han ett lifligt intresse för snart sagdt allt, som kom till hans kännedom. Med lagen var han förtrogen, ja, man kanske kan säga, att han allt för mycket var en lagens man, så mycket, att han ej kunde rätt uppskatta den anda, som Guds evangelium innehåller, hvarför han nog stundom var knalthård i att taga vara på sina ”lagliga” rättigheter. Han kunde dock stundom gifva prof på ganska stor frikostighet. Till kyrkan har han skänkt 2 stora kandelabrar och uret i kyrkan. I sin hälsas dagar var han en flitig kyrkogångare, och han var en åhörare, som hörde på hvad som sades. I sitt hem, på sin lilla kammare, läste han mycket i de gamla andaktsböcker, af hvilka han

hade rätt många. En prestvän var han och visade det äfven i handling. – Så har återigen en typ af den allvarsamma, något hårdhandte, idoge, dugtige, konservative, sparsamme, kloke och i grunden ärlige svenske bonden afträdt från lifvets skådeplats. Denna typ försvinner. Ett annat slägte växer upp. Månne det är bättre?”

Dagboksnotisen och släkttraditionen

Denne Stakes ”idealbonde” – så måste man väl ändå tolka den själv stockkonservative Stakes slutfundering – var född i ett torparhem i Långserud 1814 och kom enligt traditionen till Värmskog med en bikupa som enda medhavda förmögenhet. Dokumentationen om honom är ovanligt rik, om än den bara ger glimtar av hans långa liv. Dotterdottersonen Karl-Axel Nilsson har noterat en del traditioner om sin förfader, som väl stämmer in på vad Stake skriver på Eriks dödsdag.⁵ Närmast sjuklig snällhet var tydligen ett framträdande karaktärsdrag – så illa i sina överdrifter att hans hustru måste stjäla både pengar och spannmål från sin make för att kunna skaffa mat och annat behöfligt till barn och hushåll. Därför kallades han inte bara för ”Rike Nämman”, utan gick också under beteckningen Blå-Erik. ☹️

Noter:

1) Bo Larsson (1992):

Svenska bondedagböcker. Ett nationalregister, s 95–100

2) Peter Olausson (1999):

Vägar till värmländsk historia s 216

3) Peter Olausson (1999):

Vägar till värmländsk historia s 222

4) Berith Sande

Patriot i prästkappa. En värmländsk komministers dagboksanteckningar under unionskrisens år 1905. (i Olausson (red), Naboliv, 2005)

5) Karl-Axel Nilsson (1957), *Vegerbol i Värmskogs socken* (otryckt manuskript).

Om Erik Andersson och hans privata och offentliga liv kan man också läsa mer i Olausson (1980): *Nämndemän i Gillbergs härad år 1850* (otryckt uppsats i historia), s 61–62, 83–84.

Åren 1876–1880

Elisabeth Thorsell, Nordmarks hembygdsförening

Vermlands län

Av en slump fick jag nyligen tillfälle att skaffa mig en s. k. femårsberättelse från Värmland för åren 1876–1880, som då utgör landshövdingeämbetets sammanfattning av vad som sig tilldragit i länet under denna period, i stort som smått. Det hela finns uppställt i ett antal tabeller och där emellan kortare texter om allmänna förhållanden. Man kan ofta ganska tydligt se vad sammanställaren tyckte om olika företeelser i samtiden.

Bakgrund till varför dessa utarbetades

Riksdagen beslöt 1734 att landshövdingarna före varje riksdag skulle avge en ämbetsberättelse till ständernas information. Före 1730-talet är samlingen landshövdingeberättelser ofullständig, troligen beroende på att vissa landshövdingar inte fullgjort det som ålagts dem. Frågan om landshövdingarnas berättelser kom därför på nytt upp i riksdagen 1740–1741. Berättelserna var handskrivna fram till 1822, därefter tryckta.

Geologi

Här citeras en utredning av geologen A. E. Törnebohm, som 1874 fått i uppdrag att upprätta en geologisk karta över länet, och här är hans sammanfattning:

»Af de flerehanda malmer, som Vermlands berg gömma, äro jernmalmerne de ojemförligt viktigaste och de enda som för närvarande arbetas. Dessas utbredning är, liksom kalkstenens, mycket olikformig och öfverensstämmer på det stora hela med dennes äfven deruti att de kalkstenrikaste trakterna tillika äro de jernmalmerrikaste. Det är således inom östra Vermlands granulitområden, som provinsens jernmalmfyndigheter hafva sin egentliga hemvist. Samtliga uppträda de såsom inlagringar, och liksom kalkstenarne företrädesvis äro samlade på tvenne nivåer – i de lägsta och i de öfversta delarne af den undre granulitetagen – så är förhållandet ock med malmerne. Till den lägre af dessa nivåer höra de talrikaste och största fyndigheterna, hvilka samtliga utmärka sig genom en påfallande karaktärslikhet. Nästan utan undantag äro de svartmalmer och förekomma såsom större och mindre körtlar inbäddade uti en egendomlig bergart, den s. k. »skarnstenen», hvilken i de malmförande trakterna bildar underordnade men mycket regelbundna inlagringar af ofta ganska betydlig längdsträckning, antingen uti den rådande granuliteten eller ock på gränsen mellan den och i densamma förekommande större kalkstensbildningar. Skarnstenen består af grön pyroxen (malakolit) och granat, dock i mycket ojemn blandning, så att än

körtelvis än lagervis den ena eller den andra är förher-skande. Närmast skarnstenens gränser mot den omgifvande granuliten är dess skiktning ofta mycket tydlig; i lagrens midtelpartier får bergarten deremot vanligen ett mera massformigt, utseende, mineralbeståndsdelarnes anordning blir här mera körtelformig; det är ock här malmlinserna uppträda. Dessa ligga, ständigt med sin största genomskärning parallelt med skarnlagrets plan. Vanligen förekomma de gruppvis, så att på vissa ställen af ett skarnlager flera malmkörtlar ligga nära intill hvarandra, dels efter strykningsriktningen, dels vinkelrätt deremot, då åter andra delar af lagret äro relativt malmtomma. Af nu antydda beskaffenhet, är det stora flertalet af fyndigheterna inom den malmrika trakt, som sträcker sig från Nykroppa öfver Gammelkroppa och Persberget upp till Nordmarken och Taberget äfvensom de kring Gåsborn befintliga. Efter all sannolikhet hafva ock samtliga dessa malmlager ingått såsom länkar uti en enda sammanhängande, malmförande lagerbildning, hvilken sedan genom dislokationer i berggrunden och uppträdandet af stora granitmassor i dess närhet förlorat sin ursprungliga regelbundenhet, blifvit sammanpressad och styckad i spridda delar såsom den nu visar sig. Flera af grufvorna i trakten norr om Filipstad ligga i sjelfva verket på isolerade, af granit helt och hållet omslutna partier af den malmförande bildningen.»

2. Invånare och utvandrare

Uti bifogade tabell redogöres för länets folkmängd under den nu tilländagångna femårsperioden, Länets sammanräknade folkmängd för de sista 10 åren visar sålunda:

	1870	1875	1880
Enligt mantalslängderna	259 504	265 325	268 794
Enligt husförhörlängderna	260 392	267 081	268 417

Om nu äfven husförhörlängderna, hvartill Konungens Befallningshafvande, så vidt de angå 1875, icke haft tillgång, skulle förete någon skilnad i de anmärkta siffrorna, så, torde desamma i allt fall ådagalägga dels att folkmängden i städerna, synnerligen Karlstad och Kristinehamn, under femårsperioden betydligt tillvuxit, beroende både på en öfvervägande nativitet och på inflyttningar, dels ock att densamma deremot minskats i icke mindre än tre fögderier (Vester-sysslet, Söder-sysslet och Nordmarks fögderi) och i ett (Östersysslet) endast ökats med 17 personer.

Denna beklagliga omständighet af folkmängdens minskning framträder för länet i dess helhet uti bjert da-

forts. nästa sida

ger, då af Statistiska Centralbyråns berättelser inhemtas, att folkmängden i länet, som den 31 december 1879 utgjorde 271 158 personer, den 31 december 1880 nedgick till 268 417, eller en minskning af 2 741 personer.

Orsaken härtill är lätt att finna uti utflyttningarna till främmande land, som under 1879 och 1880 anmärkningsvärdt tilltagit. De under femårsperioden utflyttades antal, som år 1875 uppgick till 745, deraf till Norge 481 och till Amerika 234, inhemtas af denna tabell:

		deraf till Norge	till Amerika
1876	792	534	226
1877	709	504	182
1878	756	458	284
1879	1 497	406	1 065
1880	3 364	455	2 868

Af den ökade utvandringen får man emellertid icke draga den slutsats att, öfverhufvud taget, oro i folklynnat och äfventyrlusta locka den svenske bonden och arbetaren att i främmande land söka en lycka, som skulle vara honom förvägrad i fäderneslandet, om än icke kan förnekas, att mången, som bergar sig ganska väl af det egna hemmanet, säljer detsamma, hvilket genom arf eller det arbete, han derpå nedlagt, borde vara honom kärt, och med köpeskillingen därför går att söka sin utkomst i en annan verldsdel. Icke må man heller tro, såsom ofta, säges, att missnöje med bestående förhållanden, fruktan för krigstjänst och dylikt drifver vermländingen från fädernebygden.

Nej, orsakerna äro helt andra. De under femårsperioden mer än kanske någonsin tillföre tryckta konjunkturerna, för jern- och trävaruindustrien hafva naturligtvis vållat, att arbetslönerna varit ovanligt låga och understundom äfven till en ringa dagspenning svåra att erhålla, hvarigenom befolkningen, af ej mindre bortavärande fränder och vänner än kringresande emigranter förespeglad öfverdrifna arbetsförtjenster i det såsom ett förlofvadt land utmålade Amerika, lockats att der söka – hvad de förmå sig icke kunna härstädes finna – riklig utkomst.

En annan förklaringsgrund torde äfven vara att söka derutinnan, att befolkningen under förra femårsperiodens gynsamma förhållanden hade arbetsförtjenster synnerligast med timmerdrifning, som måste anses öfver höfvan höga, då det nemligen icke var ovanligt, att en karl med häst kunde förtjena ända till 20 kronor om dagen.

Återkomna till hembygden med icke obetydliga besparingar nedlade icke arbetarne, hvilka ofta voro hemmansägare, de förvärfvade medlen på sin jord eller sparade detsamma till sämre tider, utan vande sig vid ett efter deras förhållanden allt för dyrbart lefnadsätt, hvilket, när det under följande, mindre gynsamma, förhållanden måste upphöra, gjorde en återgång till det trägna arbetet med den vida mindre förtjensten derå svår och mödosam, hvilket åter väckte till lif förhoppningar att i främmande land söka återvinna de förlorade, goda dagarne. Hade därför

de mer än vanligt goda arbetsförtjenster, som under större delen af förra femårsperioden i rikt mått inströmmade till den arbetssökande delen af provinsens inbyggare, bättre tillvaratagits och förständigare användts, skulle förvisso både de svåra åren varit vida, lättare att möta, och anledningarne att lemna fädernejorden icke känts så manande, som nu beklagligen blifvit fallet.

3. Epidemier och olyckor

Några svårare epidemier hafva under femårsperioden lyckligtvis icke hemsökt länet med undantag för år 1876 då skarlakansfebern äfvensom difteri, härjade ganska allvarligt på landsbygden, och kräde derstädes skarlakansfeber 1 197 bland barn och 100 bland äldre, samt difteri deraf 191 bland barn och 31 bland äldre, hvarigenom på landsbygden dödsfall af farsoter i procent af samtliga dödsfallen under detta år steg vida högre än i något annat län.

Beklagligen företer Vermland en ganska hög siffra bland de af våldsamina, orsaker, utan egen handåverkan omkomne, nemligen:

		genom drunkning	krossning och benbrott
1876	122	58	32
1877	118	48	41
1878	128	76	28
1879	92	46	22
1880	110	60	28

Den vermländske arbetarens hufvudsysselsättningar drifning, timmerflottning och bergsbrytning, förklara lätt de som härofvan synes hufvudsakliga orsakerna till en våldsam död.

4. Klädedräkt

I befolkningens klädedräkt är ingen anmärkningsvärd förändring att omförmåla. Vadmalen begagnas nu nästan endast i Nordmarks härad, hvarest den tillverkas så omsorgsfullt, att den vida öfverträffar det på marknaderna kringförda klädet, som numera å andra orter undanträngt vadmalen.

Egentlig folkdräkt finnes endast inom Ny och Dalby socknar i Öfre Elfdalen. Denna dräkt, som för männen består af en helskuren rock af brunt vadmal med röda uppslag kring halsen och armarne samt vid knappraden, kortbyxor af vadmal samt strumpor och skor, börjar oakadt dess vackra utseende, beklagligen allt mer och mer försvinna. Helgdagsdrägterna i andra bygder närma sig helt och hållet herremannens, och det är ganska egendomligt att se, huru den moderna snitten, om än något sent, förirrar sig till den aflägsnaste landsbygd.

Hvad som isynnerhet bland allmogens kvinnor bidragit att införa och utveckla smaken för fabrikstyger och lyxartiklar af allehanda slag, är dessas tillhandahållande genom den mängd schackrare, hufvudsakligast af mosaisk trosbekänneelse, som kringdrifva å landsbygden för att der under allehanda konstgrepp afsätta sitt eländiga kram.

5. Födoämnen och alkohol

Allmogens födoämnen utgöras fortfarande hufvudsakligen af hafre- eller rågröd, flåk, sill, potatis samt välling och gröt. År med gynsamma konjunkturen och derigenom ökad arbetsförtjenst medföra nog för mången ett bättre kosthåll, som understundom blifver öfverdådigt; men när, som under innevarande period varit fallet, inkomstkällorna sina, följer en återgång till den härofvän anglifna födan. Under hvad villkor allmogen än må befinna sig, har kaffet dock för densamma blifvit rent af en nödvändighetsvara, och förbrukningen deraf tilltager oupphörligen, så att det förtäres både emellan och omedelbart efter måltiderna, och det tarfligaste fattighjon, som ej erhåller kaffe af fattigvården såsom en del af dess lifsuppehälle, använder den i sådant afseende bekomna säden för att skaffa sig den oundgängliga kaffebönan. Detta missbruk af kaffet är så mycket beklagligare, som för dess anskaffande ofta offras den nödvändiga och kraftiga födan, till föga fromma för folkets välbefinnande. Tobaksrökningen är äfven mycket allmän bland allmogen och jemväl bland kvinnorna i vissa trakter.

Att förbrukningen af bränvin å landsbygden till följd af nu gällande föreskrifter om försäljningen deraf är i starkt aftagande kan af ingen förnekas och vitsordas jemväl enstämmigt af kronofogdarne. Då på landet icke finnes mer än ett utskänkningsställe, är också uppenbart, att varan der är mycket svåråtkomlig, och att det derföre är stadsbesöken, som mest medföra frestelser till omåttligt förtärande af den berusande drycken och framkalla fylleriförseelser.

När emellertid förbrukningen af bränvin minskades, trädde i dess ställe såsom rusgifvande drycker öl och vin, det senare af den eländiga beskaffenhet, att det endast genom tillsats af färgstoffer och annan tillblandning skilde sig från det sämsta bränvin; och det onda, man genom hämmandet af bränvinets missbruk velat förebygga, var nära att blifva förderfligare genom förtärandet af de drycker, hvarmed det ersattes, helst den vid landtfolkets förlustelser nöjet hörande berusningen blef betydligt dyrare genom det ingalunda billigt tillhandahållna s. k. vinet.

Detta var bara några få exempel på innehållet i en skrift som många hembygds- och släktforskare skulle kunna ha mycket nytta av. 🐦

Vem är KM idé?

Berit Juhl, foto Kristina Green

Vem döljer sig bakom detta namn? Kjell Sundström heter han. Här presenterar vi Kjell som bor i Östra Emtervik. Alla som läser Näverluren kommer i kontakt med honom eftersom det är han som layoutar tidningen. Förutom arbetet med Näverluren sköter han också hembygdsförbundets hemsida. Musik är Kjells stora fritidsintresse och han spelar gitarr i Bonnrock. Gruppen har gjort en del bejublade framträdanden under den gångna sommaren.

Han formger böcker, tidskrifter, reklammaterial och gör webbsidor. För Mårbackas räkning skickar Kjell bilder över hela världen, han har även gjort, och uppdaterar, deras hemsida. Sillegården, Sunne hembygdsförening, Helsingborgs auktionsverk, Länsmansgården och Gunnerudsgården tillhör också hans kundkrets.

Under Accessprojektet i Värmlands hembygdsförbund var Kjell och hans sambo Marie handledare för Kerstin Meric. Det var då hembygdsföreningen lade grunden till sitt fina arkiv bestående av bildarkiv, dokumentarkiv, föremål, böcker, tidningsarkiv, föreningsarkiv och bankarkivet. Tack vare Accessprojektet kunde man bygga upp arkivet som tidigare befann sig i papperskassar på hembygdsgården. Allt är nu samlat i ett enda hus.

I år blev Kjell och hans sambo Marie Söhrman utsedda till Årets Öst- emtingar med motiveringen »För att under många år flitigt arbetat med att sätta Östra Ämtervik på kartan och uppmärksammas i större sammanhang än det lokala.« 🐦

Kallelse till Hembygdsförbundets höstmöte

Forshaga hembygdsgård, Bråtarna i Skived, lördag 30 okt.

Dagordning:

- 09–10 Samling och kaffe
10.00 Hälsningsanförande av Forshaga hembygdsför-
enings ordförande Jan Erik Berglund
- §1. Mötet öppnas
§2. Parentation
§3. Val av:
- Ordförande för mötet
- Sekreterare för mötet
- Justeringsmän för mötesprotokoll
- §4. Mötets behöriga utlysande
§5. Fastställande av dagordning
§6. Närvarolista
§7. Rapporter:
- Ekonomi: Kent Wallin
- Hus med historia: Monica Björklund
- Näverluren: Peter Olausson
- Brigadmuseet: Jan Bondesson
- Riksmötet i Karlstad 2011: Karl-Axel Branzell
- Hembygdens helg i Stockholm och Förtro-
enderådets möte: Jan Bäckström
- Information om Samfundet för hembygds-
vårds 100-års jubileum
- Järnets väg: Karl-Axel Branzell
- §8. Fyllnadsval till Värmlands hembygdsförbunds
styrelse
§9. Övriga frågor
§10. Mötets avslutande
- 12.30 Lunch
13.30 Visning av Forshaga hembygdsgård

Övrig information:

Värmlands hembygdsförbunds årsmöte kommer att hållas lördag 18 mars 2011 på Sverige Amerika Centret, Residen-
set, Karlstad.

Sveriges hembygdsförbunds Riksstämma kommer att hål-
las på Stadshotell i Karlstad 2–4 juni 2011.

BYGDEBAND

DEMONSTRATIONSDAG

Välkomna till Väse hembygdsgård

Lördag 16 oktober 10.00–16.30 kan ni ta del av det arbete vi gjort med Bygdebands. Vi har arbetat strukturerat och brett med Bygdebands, så att allmänheten enkelt kan ta del av våra skatter.

Inte nog med att vår förening har fått en säker förvaring av våra arkiv i digitalt format – gratis! – utan vi har även fått en exponering av våra arkiv till allmänheten. Det har gjort, att fler människor tar kontakt med oss och besöker vår bygd med allt det poitiva som det i sig för med sig.

Peter Wallenskog, projektledare för Bygdebands medverkar och informerar.

Lunch och fika till självkostnadspris

Anmälan senast den 10 oktober, hur många som kommer, för planering av förtäring och utrymme.

Anmälan till

Artur Nylin, ordf. Väse Hembygdsförening
artur.nylin@hotmail.com
tel. 054-83 36 23 kvällstid

Frågor till

Peter Wallenskog
peter.wallenskog@genline.se
tel. 070-655 05 05

Anmälan till Höstmötet

Anmälan senast fredag 22 oktober till hembygdsförbundets kansli: tel 0570-522 09, fax 0570-523 88, *öppet 10.00–12.00*
e-post: kansliet@hembygdvarmland.se
Anmäl även om du vill ha särskild kost